

aktiga teori han här berör redan i början av 1800-talet framförts av en rad socialistiska skribenter och att dess enkla innehåll kunde inhämtas i lättillgängliga broschyrer. Oklara och stridiga uttalanden refereras utan att något försök göres att fastställa innebörd och utvecklingslinjer.

Sterky skrev år 1890 att en lagstiftning om åtta timmars arbetsdag vore tänkbar endast om arbetarklassen först i praktiken tilltvungit sig denna arbetstid och visat styrka att upprätthålla den. Detta uttalande påstås visa "en förbluffande framsynhet". Ett motsatt omdöme vore naturligare; i samverkan med liberallerna genomdrev socialdemokraterna år 1919 lagen om åtta timmars arbetsdag, ehuru vid denna tid en så kort arbetstid knappast tillämpades inom någon industri. Sterky ansåg länge det politiska arbetet vara av värde blott ur uppfostrings- och agitationssynpunkt. Som ordförande i Landsorganisationen skrev han emellertid en broschyr i vilken han uttryckte en helt annan och mera positiv uppskattning av allmän rösträtt och parlamentarisk verksamhet; denna broschyr tyder alltså på en ståndpunktsändring. Sjöberg hävdar likväl en motsatt uppfattning. Uttalandena i 1899 års broschyr antas vara "dikterade av speciella hån-syn". Såsom stöd för sitt påstående hänvisar Sjöberg till fyra artiklar i olika publikationer. Dessa beröra i själva verket icke alls den här diskuterade frågan; antingen behandla de över huvud icke Sterkys åskådning eller också innehålla de blott av ingen bestridda erinringar om Sterkys allmänna radikalism. Utan skynt av bevis påstår Sjöberg alltså att Sterky skulle ha propagerat en annan åsikt än den han i verkligheten hyste.

Med allt erkännande av de berörda arbetenas förtjänster vill man därför uttala förhoppningen att de följande skrifterna i den påbörjade

serien komma att präglas av större objektivitet och skärpa. Förståelse och sympati böra icke slå över i okritisk beundran. En onyanserad och fläckfri förträfflighet är tråkig i litteraturen likväl som i livet. Den svenska arbetarrörelsen har nått den ålder och den styrka att den bör kunna skildra sina föregående och sina gamla ledare utan sentimental och agitatorisk utsmyckning.

Herbert Tingsten.

Engelsk parlamentarism.

5/1 43

Av

HERBERT TINGSTEN.

DET PARLAMENTARISKA systemet säges stundom innebära att regeringen skall åtnjuta representationens förtroende. Alldeles riktigt är detta icke. Det är tillräckligt att regeringen tolereras av representationen, att denna senare icke begagnar sin med parlamentarismen förbundna möjlighet att störta regeringen. Förtroendeförhållandet i egentlig mening kännetecknar majoritetsparlamentarismen, toleransförhållandet minoritetsparlamentarismen. I det ena likväl som i det andra fallet kräves att representationens ställning till regeringen och dess handlande kan klarläggas genom fria och allmänna debatter. Generaldebatter kring regeringspolitiken ingå överallt i den parlamentariska demokratis tekniska utrustning. I Sverige ha vi remissdebatten i början av varje riksdag; ehuru den — till skillnad från generaldebatterna i främmande länder — icke kan kulminera i ett uttryck av förtroende för eller misstroende mot den sittande ministären, belyser den opinionsläget och särskilt oppositionens styrka och angreppspunkter. I det demokratiska Frankrike hade vi de allmänna interpellationsdebatterna, kring vilka den parlamentariska verksamheten koncentrerades och som genom sin talrikhet och sin längd tenderade att skjuta lagstiftningsarbetet i bakgrunden. I England uppstår normalt, liksom i Sverige, blott en generaldebatt under en parlamentssession. Den äger rum i början av sessionen och anknyter till det trontal, med vilket konungen hälsar parlamentet och antyder dess arbetsuppgifter. Formellt gäller debatten det svar på trontalet som skall överlämnas; den avser en adress från underhuset till konungen och kallas därför adressdebatten.

I alla mera utförliga framställningar av den engelska parlamentarismens teknik beröres naturligtvis adressdebatten. Men i regel behandlas den ytterst summariskt och ofta på ett oklart och missvisande sätt. Detta beror med all säkerhet på det egendomliga förhållandet att någon monografi över detta betydelsefulla institut hittills icke förelagat. Docent

EDVARD THERMÆNIUS:
Adressdebatten i underhuset.
(Skrifter utgivna av
Statsvetenskapliga föreningen
i Uppsala genom
Axel Bruswitz. XV.)
Uppsala 1942.

Thermænius har alltså i sitt nyss utkomna arbete tagit upp ett nästan helt försummat och synnerligen centralt problem i det representativa statskicket historia. Han har löst sin forskningsuppgift med utomordentlig omsorg och skicklighet. På grundval av ett stort primärmaterial — främst parlamentstryck och andra debattreferat — har han lyckats ge en ingående och klargörande bild av det skildrade institutets uppkomst och utveckling fram till våra dagar. Hans breda, alltid av forskarglädje och stundom av stilla humor kryddade framställning är fängslande. Var och en som är intresserad av parlamentarisk teknik, tradition och kultur kan finna stimulans och kunskap i detta arbete.

Ur vetenskaplig synpunkt är utan tvivel den historiska redogörelsen, som omfattar drygt hälften av arbetet, mest intresseväckande. Adressdebattens utveckling är typisk för den engelska parlamentarismens över huvud. Steg för steg har institutet omformats och rationaliserats; anpassningen efter förändrade förhållanden har i stort sett försigtigt ut hårdna konflikter och programmatiskt krävda reformer; ofta te sig de agerande personerna som omedvetna verktyg i en nödvändig historisk process. Redan på 1660-talet möta de första debatter ur vilka nuvarande praxis uppstått. Trontalet var då en personlig hälsning till det sammanträdande parlamentet från konungens sida, adressen ett tack till konungen för hans hälsning, någon gång kombinerat med uttryck för underhusets uppfattning i en viss fråga. Efter hand blev trontalet en programförklaring från den sittande regeringens sida, som på intet sätt engagerade monarken, adressdebatten blev en noga reglerad kraftmätning mellan regering och oppositionen; adressen kom normalt att innebära en anslutning till trontalet, men kan också innefatta kritiska uttalanden och uttryck för direkt misstroende, varvid ministärens avgång blir den givna konsekvensen

Typiskt är också att vissa av tillfälliga anledningar uppkomna anordningar småningom fått karaktären av en genom traditionen helgad, men i och för sig fullkomligt irrationell sedvänja. År 1675 höll Karl II ett trontal som åstadkom allmän oro och bestörtning i underhuset. För att undvika en debatt omedelbart efter talet, för att vinna tid, beslöt man att rent formellt behandla ett lagförslag innan trontalet togs upp till behandling. Vid flera senare tillfällen utfördes samma manöver, närmast för att visa att underhuset icke var skyldigt att ge försteg åt trontalet. Från och med år 1727 är det en obrottsligt hållen regel att underhuset efter trontalet och innan detta debatteras skall företa en första läsning av ett skenförslag, ett "förslag att effektivt förebygga hemliga fredlöshetsförklaringar". Åt denna procedur, som är anknuten till en meningslös fråga och som sedan århundraden i sig själv är meningslös, ägnas ännu i dag någon minut mellan trontalet och adressdebatten.

Sedan årtionden är adressdebatten ingående organiserad och reglerad. Regeringen, som i realiteten bestämmer om användningen av underhusets arbetstid, anslår 5—7 dagar åt denna diskussion. Först framlägges från regeringspartiets sida ett förslag till adress. Därefter vidtar en generaldebatt i mera egentlig mening; den varar två eller tre dagar, och under densamma kunna vilka ämnen som helst — oberoende av om de berörts i trontalet eller icke — upptas. Sedan framförs förslag till ändringar i den tilltänkta adressen, varvid det av det främsta oppositionspartiet avgivna förslaget står i första rummet. Kring detta förslag kretsar i huvudsak återstoden av debatten, som sålunda blir en verklig uppgörelse mellan regeringsparti och opposition. Utom i de sällsynta fall då en ministär störtas genom antagandet av ett ändringsförslag avslutas debatten med en votering, som innefattar godkännande av det ursprungligen framställda förslaget till adress.

Formellt och sakligt kännetecknas adressdebatten, liksom engelsk par-

lamentarism över huvud, av två principer, som skenbart synas stridiga, men i grunden utgöra skilda sidor av det klassiska parlamentariska systemet. Den ena har betecknats som oppositionens skyldighet att opponera. Det eller de utanför regeringen stående partierna äro inställda på att finna fel, att anklaga och diskreditera de styrande, och adressdebatten är ett av de viktigaste medlen att vinna gehör för kritiken inom den allmänna opinionen. Denna systematiska opposition ger ofta det parlamentariska arbetet ett drag av sterilitet och negativism; under normala tider saknar man i stor utsträckning, om också icke fullständigt, det sakliga samarbete mellan olika riktningar som i så hög grad präglar exempelvis den svenska parlamentarismen. Bakom de programmatiskt förstorade och förgrovade motsättningarna finns emellertid en känsla av samhörighet och samförstånd som tar sig uttryck i principen om fair play i striden mellan majoritet och minoritet. De styrande vaka över att oppositionen skall få komma till tals. I adressdebatten anslås ofta åt kritiken av regeringen vida längre tid än den som oppositionen med tanke på dess styrka inom underhuset skulle kunna göra anspråk på. Vid adressdebatten på hösten 1933 hade de konservativa 470, arbetarpartiet 52 representanter i underhuset, men 35 konservativa anföranden motsvarades av 20 från arbetarpartiet.

Adressdebatten har numera betydelse främst som debatt, endast sällan kan den tjänstgöra som medel att störta regeringen. Såsom Thermanius påpekar ha likväl under de senaste hundra åren fem regeringsdemissioner av trettititre föranletts av nederlag vid adressdebatt. Det senaste exemplet är från januari 1924. Baldwin hade då vid nyval förlorat sin majoritet, men oppositionen var splittrad i arbetarparti och liberaler; först genom adressdebatten blev det definitivt klart att liberalerna föredrogo en arbetarministär framför en fortsatt konservativ regering, och underhuset konstaterade i sin svarsadress på trontalet "att eders majestäts nuvarande rådgivare icke åtnjuta underhusets förtroende". I de fall då nyval ge klart utslag mot den sittande regeringen är det däremot numera regel att denna avgår före parlamentets följande sammanträde.

Docent Thermanius arbete lyser en lucka i den stora internationella litteratur som ägnats det mest diskuterade och ivrigast efterbildade av moderna statsskick. Om hans arbete utkommit på engelska hade det utan tvivel fått en publik, en uppskattning och en betydelse som det icke kan påräkna i Sverige. Motsvarande omdöme kan fällas om åtskilliga arbeten inom svensk statsvetenskap från senare tid. Den grundligaste monografi som skrivits över ett avsnitt av Englands senare parlamentariska historia är utarbetad av en svensk, den enda utförliga framställningen av engelskt utskottsväsen finnes i en svensk doktorsavhandling, folkomröstningsinstitutet och regeringssättet i Schweiz ha fått den ojämförligt klaraste belysningen av svenska forskare. Det är orimligt att arbeten av denna art skola publiceras blott på svenska. Genom att i dylika fall möjliggöra översättningar till ett världsspråk skulle man icke blott tjäna den internationella vetenskapen, utan också höja vårt lands anseende inom tonsivande grupper i främmande länder.